

dien wakkeren geest van verzet tegen de loochening van den Christen naam in ons als doen opvlammen, die 't ons tot een plicht van heilig heroïsme maakt, om in geheel onze omgeving weer het welbehagen Gods in menschen te verheerlijken. Maar die verheerlijking moet dan ook zoo luide opklanken, dat we ons lof niet door de vijanden van Maria's Kindeke overstemmen laten, maar veel eerder omgekeerd het over heel de wereld doen uitkomen, hoe diep ons uit de ziel het lied der eere van den Messias opklinkt, juist wij men het aandorst zijn eere in smaad te verkeeren en den taligen Engelenzang door het gekrijsh van de demonen te verdringen.

Dr. A. K.

## „Nederballende hebben zij het aanbeden.”

[KERSTFEEST 1919.]

En in het huis gekomen zijnde, vonden zij het kindeken met Maria, zijne moeder; en nedervallende hebben zij het aanbeden; en hunne schatten opengedaan hebbende, brachten zij hem geschenken, goud, en wierook, en mirre.

Matth. II:11.

Niet alleen roerend, maar stellig aangrijpend, is wat ons van de Wijzen in het Oosten gemeld wordt. Het waren geleerden uit de heilige klasse van de oude Babyloniërs. Van het Rijk van Babel was als zelfstaand aardsch Koninkrijk destijds de naam nauwelijks overgebleven. Babel was door de Perzen veroverd en ter nedergelegd. Het Perzische Rijk, dat door Koning Cyrus zoo hoog verheven was, zonk evenzoo ineen. En feitelijk had men alzo in deze streken eeniglijk te rekenen met de macht der Romeinen. Het was de Keizer die te Rome zetelde, in wiens macht allen alle machten en rijken van het Oosten waren overgegaan. Alleen hadden de Romeinse Keizers dit eigenaardige, dat ze in alle streken van het Oosten en van het Westen, waarin ze hun macht vestigden, zooveel mogelijk de landsvorsten bestaan lieten, en door deze heerschend, de volken niet zich poogden te verzoenen. Zoolka er nu in onze Residentie op dat oogenblik een Vorstenzoon uit Djokja op Java is opgedaagd, die door onze Koningin met hooge eere tot in haar Vorstenzaal ontvangen is, zoo ook werden door de toenmalige Romeinse Keizers alle deze oorspronkelijke vorsten in het Oosten, zooveel 't ging, met zekere voorzigtige eere bejegend. Streng en overbiddelijk deed men hun, waar het noodig bleef, de opmerking van den Keizer te Rome gevoelen. Niemand kon er dan ook destijds te Jeruzalem of te Caesarea aan twijfelen, of van den Keizer te Rome, en onder hem van Pontius Pilatus, ging de macht uit om wet en orde te herstellen, maar een schijn van Koninklijk gezag bleef daarnaast en daaronder aan de Aziatische Vorsten gegund. De macht van Rome's Keizers werd door niemand in het ontzaglijke Rijk ook maar een oogenblik in twiifel getrokken. Altoos zoo echter als een Vader heer en meester in zijn gezin blijft, al regeert er een Vorst over het land, zoo ook waren deze inlandsche Vorsten nog altoos heer en meester in het inlandsche huishouden, maar de Vorst over 't land en over de inlandsche koningen was en bleef de Keizer Augustus.

Doch let er nu op, hoe in 't Oosten de oederlinge saamhang van Volk en Overheid op gemeentelijke wijze onderling verbonden was. Dit is zoo heel anders dan 't zich aan ons in Europa voordoet. Bij ons zijn machten en bevoegdheden met strenge grenzen van elkander gescheiden, doch in het Oosten niet. Ook nu nog niet, en daarom wezen we op den Vorst van Djokja, die zelfs nu nog met ten deele Vorstelijke eere in het Paleis van onze Koningin ontvangen werd. Men versta dit wel. Er was geen sprake van, dat de inlandsche Vorsten, die onder de heerschappij van den Keizer van Rome stonden, eenige monarchale macht konden uitoefenen, maar wel lag het in den Oosterschen aard, waaraan de Romeinse gebieders zich aansloten, dat de aloude traditie ook in Nineve en Babylon voortleefde. Niet met absolute macht. Het was toch alles thans onder de Keizer van Rome gebracht, maar de aloude traditie van het Oostersche recht leefde voort en voort, de volken sloeten zich bij deze traditie aan, en daar deze traditie bij schier alle Oostersche volken in denzelfden traant voortwoerden, was 't geheel natuurlijk, dat de invloed van deze traditie wel verzwakte, maar zonder toch weg te sterven, en dat dienstegevolge het oude nationale leven dezer volken zich ook steeds in gebrekkige, maar toch duidelijk onderscheidbare vormen voortzette.

Nu heerschte hierin zeer zeker schiedbedrog. In Babylon was geen heilige orde meer, waardoor een hooger inzicht zich kon voortplanten. Maar toch zeiden zich daarom evenzoo te Babylon als in Egypte de oude overleveringen voort, doordien ze voortleefden in het volksbesef, en ook door de machthebbers met zekere voorleide bejegend werden. Dit is nu nog zoo, juist zoo als 't destijds in Suma en Babylon was. En men verzieze nimmer uit het oog, dat deze traditie niet alleen de heiligen oorsprong hadden, maar ook voortdurend door den heiligen zin van 't volk gedragen werden.

In deze traditie, waaraan men zich in Azië vooral zoo sterk vastklemt, spreekt meer dan eigen verzinning, er spreekt naderwijking van het verleden in, en het is hierop dat niet genoeg kan worden geleid. De oorsprong van ons menscheeljk geslacht ligt niet in Europa, maar in Azië. Het is in Azië dat alle volken der aarde nog steeds hun oorsprong zoeken, en dit niet in naam, maar feitelijk. Gebel ons geslacht is uit Azië herkomstig; schier alle volken in Azië heromen er zich op, dat zij nog in engeren zin de dragers zijn van de oudste overleveringen van ons geslacht, en juist dit is het wat in de verschijning van de Wijzen uit het Oosten zich hier aankondigt. Deze Wijzen uit het Oosten waren niet eenige verzinners, die als door een inval op de gedachte waren gekomen, om een tocht naar het Heilige Land te doen. Ze waren geoordeelde mannen die in Babylon de oudste traditie van de Aziatische volken voortzetten, en deze traditie oogen er natuurlijk op, om aansluiting aan het Scheppingsverhaal te zoeken, en voor zich de eere op te eischen, dat zij het naast aan Abel en Seth stonden, en wel zoo dat ook wel andere volken de oudste traditie voortplantten, doch in minder zuivere vormen, en dat, als men terugging op den oorsprong van ons geslacht,

de overlevering den hechten band tusschen Adam en hun volk legde. Ook van de andere volken werd dan wel erkend, dat ook zij hun onderlingen band afscheiden uit wat in Seth en door Noach op Adam wees, maar en de Egyptenaren en de Perzen en de Grieken, kortom alle volken, die achtereenvolgens de leiding aan zich zagen toevertrouwd, bleven toch van eeuw tot eeuw staande houden, dat hunner de aloude levende traditie was, en dat door hen, niet door hen alleen, maar toch altoos door hen 't meest en 't zuiverst, de traditie van Paradijs en Ark, en de heilige oorsprong der eerste, oorspronkelijke en nooit geheel teloor gegane religie zich had voortgeplant.

Die heilige traditie verzaakte nimmer haar historisch, oorspronkelijk verband. Een heilig verband, dat niet zoozeer in Europa, maar allereerst en het allersterk in Azië opkwam. De aloude traditie in Europa verzwakte allengs en stierven uit, maar uit Azië kwamen met de Volksverhuizing telkens nieuwe krachten Europa binnen, die ook thans nog nabloeien. Maar veel sterker was dit uiteraard in de dagen, waarin het Kerstfeest zich in het leven der volken inschoof. Voor ons stierf dit godsdienstig verband der volken weg. Zelfs op 't Kerstfeest, als alles ons schier oproept om het verband der volken te herdenken, en van uit Bethlehem terug te gaan op de oude volksstammen, die de heilige traditie der volken alle die eeuwen gedragen hadden, heeft een eeuw de traditie van de zoo bezielden Aziaten onder ons ternauwernood meegesproken. Thans echter gevoelen we ook in ons land den keer die intrad. Nee, de magtige gebeurtenis van het Kerstfeest stond niet op zichzelf, gelijk we zoo eeuw na eeuw ons verbeeld hebben. Wat nu onder de volken uitbrak, wijst op een geheel ander bestand. Zoolka duwer nimmer gevoelen we thans op eens den saamhang der volken van Oost en West, van Noord en Zuid; en gaan we, onderwijl dit onze zielen doordringt, nu terug op de Wijzen uit het Oosten en op hetgeen destijds in het gemoed der volken omging, dan gevoelen we op eenmaal, zoolka op onze vroegere Kerstfeesten nimmer, hoe ook onze Kerstjubil in rechtstreeks verband staat met wat straks onder en met de volken van Azië en Europa, van Afrika en Amerika te gebeurde staat. Immers tot op het Paradijs gaat 't nu steeds meer terug. Uit de volken van het Oosten dringt ook ons met steeds luider stem de drang naar de doorbreking van het Goddij in het oer. Nee, 't zijn niet enkel schuddingen en beroeringen der volken die we mee doorleven; wat ons outzet en op het einde voorbereidt, is de beroering die van God uitgaat onder de volken.

Dr. A. K.

Amsterdam, 19 December 1919.

De dag, waarop de Christus geboren is, is ons niet bekend.

De Evangelisten melden ons wel den dag, waarop Christus aan het kruis voor ons gestorven, is en ook den dag, waarop hij uit de dooden herrees, maar de dag, waarop hij in Bethlehem is geboren, wordt ons niet genoemd.

En evenmin kan men zeggen, dat de traditie ons dezen dag bewaard heeft. De Christelijke Kerk heeft wel van meet af het Paaschfeest gevierd, maar het Kerstfeest is een der jongste feesten, die de Kerk ter eere van Christus heeft ingesteld. En wel vindt men, reeds eer het Kerstfeest in gebruik kwam, bij enkele oude schrijvers in de derde eeuw den 25 December als den dag van Christus geboorte aangegeven, maar dat het aanwijzen van dezen dag niet berust op een historische overlevering blijkt wel daaruit, dat schrijvers uit dienzelven tijd weer andere dagen noemen. Een overlevering, die op historisch gezag aanspraak kan maken, bestaat aangaande Jezus' geboortedag niet. Zelfs kan men wel met zekerheid aannemen, dat Christus' geboorte in de December heeft plaats gevonden. Al is in Palestina de winter niet zoo streng als bij ons, toch kan kwalijk worden aangenomen, dat tegen het einde van December de herders nog den nacht doorbrachten met hunne kudde in het open veld.

Het lijdt dan ook geen twiifel, dat de keuze van den 25sten December als geboortedag van Christus op symbolische gronden is geschied. Echter niet, zoolka men gewoonlijk meent, omdat op 25 December de winter-zonne-stilstand eindigt, de zon nu weer in kracht en gloed toeneemt en de dagen weer beginnen te lengen, waarin men dan een symbool zag, hoe in Christus de Zonne der gerechtigheid voor ons is opgegaan, na de eeuwen van donkerheid, die zoo zwaar op de menscheid hadden gedrukt. Want wel is het juist, dat deze weerkeer van het zonnelicht door de volken feestelijk werd begroet en de Christelijke Kerk dit natuurfeest met het Kerstfeest heeft saamsmolten, zoolka de Kerstboom met zijn lichten bewijst, maar de eigenlijke reden, waarom de 25 December als geboortedag van Christus is aangenomen, is dit toch niet. Reeds lang voordat de viering van het Kerstfeest was opgekomen en het heidensche Yul-feest ter eere van de zon verdroog, vindt men reeds bij kerkelijke schrijvers dezen dag als den geboortedag van Christus aangegeven, terwijl er bij hen geen sprake van is, dat zij dezen dag met het weerkeeren der zon in verband brengen.

Veel meer grond is er dan ook voor de meening, dat de vaststelling van Christus geboorte op den 25en December te danken is aan een oude overlevering omtrent de schepping der wereld. Naar de Kerkvaders meenden, zou de schepping hebben plaats gevonden toen de lente in den zomer overging en wel op den dag, waarop dag en nacht even lang zijn, d.w.z. op den 25en Maart. Volgens sommigen was op den 25en Maart de schepping zelf aangevangen, volgens anderen was de eerste scheppingsdag de 21e Maart en werden op 25 Maart de zon, maan en sterren geschapen. Met deze eerste scheppingsdaad Gods werd nu de tweede scheppingsdaad Gods in verband gebracht, waardoor de Verlosser ons werd geschonken. De aankondiging van Christus komst door den Engel Gabriël en de ontvangenis van Christus uit den Hei-

ligen Geest, de wondere scheppingsdaad Gods, waardoor het Woord vleesch werd, werd daarom op den 25en Maart gesteld. En zoo kwam men er toen van zelf toe, om den geboortedag van Christus negen maanden later, dat is op 25 December, te stellen. Zoo verklaart zich de keuze van dezen dag van zelf, zonder dat men aan een heidensche zonnefeest als oorsprong van ons Kerstfeest behoeft te denken. Het is Christelijke symboliek, die in Christus' ontvangenis en geboorte de herschepping der wereld viert wilde.

Maar ook al bestaat er geen rechtstreeks verband tusschen het kiezen van den 25en December als herdenkingsdag van Christus geboorte en het feest van het weer opkomen der zon in kracht na de donkere dagen, toch heeft de Christelijke Kerk van oude tijden af tusschen beide wel een symbolisch verband gelegd. 25 December was niet alleen voor de Noorsche volken, die dan hun Yulfeest vierden, maar ook voor de Zuidelijke volken, waar het Kerstfeest het eerst ontstaan is, de *dies invicti solis*, d. w. z. de dag, waarop de zon, na schijnbaar al meer haar lichtgloed verloren te hebben, weder haar onoverwinnelijke kracht toonde en uit de worsteling over de duisternis zegevierend te voorschijn trad. Het saamvallen van beide feesten, hoe toevallig dit ook zijn moge, gaf toch een veel rijkere en diepere betekenis aan het Kerstfeest, dan dit in verband te brengen met de legendarische overlevering aangaande den tijd, waarin de schepping had plaats gevonden, wat bovendien eerst langs een omweg tot de vaststelling van Christus geboorte op den 25en December leiden kon. Een zoo ingewikkelde berekening sprak het Christelijke gemoed niet toe. Veel meer zag men in de keuze van dezen dag ter herdenking van Christus geboorte, de dag, waarop ook de volkeren het weer opkomen van de Zon vierden, een vervulling van de heerlijke profetie door Zacharias van Christus geboorte gegeven n.l. »dat God door de innerlijke bewegingen zijner barmhartigheid bewogen, ons bezocht heeft uit den hoogte met den opgang der Zonne, om licht te verspreiden voor degenen, die in schaduw en duisternis des doods gezeten te zijn en onze voeten te richten op het pad des vredes».

Aan het oudheidensche gebruik, aan het Yulfeest ontleend, om een denneboom met lichten versierd in onze huizen te plaatsen, hebben we geen behoefte, om ons deze rijke betekenis van ons Christelijk Kerstfeest voor ogen te stellen. Eer dient deze heidensche zede om de aandacht af te leiden van wat voor ons Christenen op het Kerstfeest de hoofdaak moet zijn. De Kerstboom met zijn lichten en geschenken heeft maar al te vaak de kribbe van Bethlehem in de harten verdrongen. Zelfs in wereldsche gezinnen, waarin aan het Kerstkindeke niet gedacht wordt, is de Kerstboom in eere. Eenig Christelijk symbool schuilt in dezen Kerstboom niet.

Maar wel ligt er een heerlijke betekenis in, dat ons Kerstfeest saamvalt met het weer opkomen van de Zon in ongebroken kracht. En nu we den dag van Christus geboorte niet weten, kon de Kerk geen juistere keuze hebben gedaan dan door haar Kerstfeest op dezen dag te stellen. Het is Christelijke symboliek, dat ons wijst op het nauw verband tusschen natuur en genade, schepping en herschepping. Zoo valt ons Paaschfeest, het feest van Christus' opstanding uit de dooden, saam met de herleving van de natuur uit haar langen winterslaap. Zoo ons Pinksterfeest, dat de uitstorting des Heiligen Geestes en de toebereiding van de eerstelingen van Christus' gemeente ons predikt, met het ripen van de eerste halmen op den akker daarbuiten. En zoo kon ook ons Kerstfeest, dat de komst ons verkondigt van het Kindeke, dat de Zonne der Gerechtigheid is, niet beter geplaatst worden dan nu, na de donkere en sombere dagen die vooraf zijn gegaan, de zon weer haar kracht herwint en haar stralen ons weer toezendt.

Want in de dagen, die achter ons liggen, waarin het matte zonlicht maar al te vaak door grauwe nevelen versluierd was en 't al om ons heen te versterven scheen, werd een beeld ons gegeven van de »duisternis en schaduwen des doods», waarin naar Zacharias' profetie de volkeren verzonken waren voor Christus komst. En wat den zaligen jubel en blijdschap van ons Kerstfeest uitmaakt, is dat de barmhartigheid Gods ons in den Kerstnacht geschonken heeft den Opgang uit de hoogte, de Zonne der Gerechtigheid, onder wiens vleugelen genezing te vinden is, die weer Goddelijk licht straalt in onze harten en door dat licht onze voeten weer richt op het pad des vredes.

Zoo komt ons Kerstfeest ook in deze donkere en gedrukte tijden, waarin het schijnt, alsof de schaduwen des doods zich opnieuw over de volkeren hebben nagespreid, om ons opnieuw levenshoop en levensmoed te schenken. Want ons Kerstfeest predikt ons, dat de Opgang uit de Hoogte, Hij, die van zich zelf getuigen kon: Ik ben het licht der wereld, ons in het Kindeke van Bethlehem is gegeven. En wie voor dat Kindeke in aanbidding neerknielt, zal het licht weer in de duisternis zien opgaan en op den weg des vredes wandelen.

## Religieu Eklekticisme.

Het zou mijn geachten mederedacteur, die op zoo uitnemende wijze onze leestafel verzorgt, wel ietwat moeilijk vallen, een recensie te leveren van de rede, die de afgetredene Rector Magnificus van de Vrije Universiteit, bij de overdracht van de rectorale waardigheid, den 20sten October j.l. hield. En al sla ik niet gaarne den sikkel in zijn oogst, hij zelf zal het mij niet euvelduiden, dat ik ditmaal de taak overneem,

waar het de aankondiging van zijn eigen geesteskindeke geldt.

Het onderwerp, dat Prof. Geesink in deze rectorale oratie behandelde, die nu bij den uitgever H. A. van Bottenburg het licht zag onder den titel: *Religieu Eklekticisme*, heeft zeker de verdienste van aktueel te zijn. Het was er hem toch om te doen, het beeld te teekenen van de religieusiteit van de intellectueelen der jongere generatie, waartoe hij niet alleen de rijpere jeugd, maar ook mannen en vrouwen van meer gevorderden leeftijd rekent, niet alleen om een historische bijdrage te leveren voor de kennis van het religieus leven van onzen tijd, maar vooral om op de gevaren te wijzen, die naar zijn inzicht deze religieusiteit der »jongeren» aankleef. Hij meent toch als het eigenaardig kenmerk van deze religieusiteit te moeten stellen het religieus eklekticisme — vandaar de titel van zijn oratie — terwijl dit eklekticisme aan het probabilisme zijn ontstaan te danken heeft.

Wat Prof. Geesink met deze vreemde woorden, die men aan een filosoof van professie niet euvelduiden mag, waar het gaat om bepaalde denkingen te karakteriseren, bedoelt, is dit. Prof. Geesink ziet tusschen de religieusiteit van het ouder en jonger geslacht een verschil. Dat verschil bestaat niet daarin, zoolka men van de zijde dezer jongeren wel eens beweren hoort, dat het hun te doen is om »religieu beleving» (alsof dit bij de oudere generatie ontbrak!) maar in hun wijze van denken omtrent God. Had de oudere generatie daaromtrent zekerheid, de jongeren komt hier niet verder dan *waarschijnlijkheid*. Die relatieve of betrekkelijke zekerheid nu noemt Prof. Geesink *probabilisme*. En daaruit verklaart hij, dat deze jongere generatie de waarheid zoekt door uit elkaar weersprekendestelsels enkele daarin als waarheid geldende stellingen uit te kiezen, om ze dan, hoe weinig ook bij elkaar passend deze stellingen mogen zijn, te verbinden en te vermengen. En dit saamlezen van een bouquet uit zoo in den grond verschillende tuinen noemt Prof. Geesink het eklekticisme.

Intusschen heeft Prof. Geesink zelf wel gevoeld, dat het niet voldoende was dit te beweren, maar dat het ook bewezen moest worden. Vandaar dat hij in het eerste en breedst uitgewerkte deel dit bewijs leveren gaat. Hij doet dit door in de eerste plaats te wijzen op de gemeenschapskringen, waarin deze religieusiteit der jongere generatie zich belichaamt. Het eigenaardige kenmerk toch van deze jongere generatie is, dat ze wel religieus wil zijn, maar niet *kerkelijk*. Toch heeft deze religieusiteit behoefte aan gemeenschap en vandaar dat zij zich belichaamt in buitenkerkelijke kringen. Zulke anti- of buitenkerkelijke kringen heeft men in ons land in de Federatie van vrije religieuze groepen en organisaties, in de vereniging de Middaghoogte, in de vereniging de Woodbrookers, in de Nederlandse Christen-Studentenvereniging en in den Vrijzinnig-Christelijken Studentenbond. Het karakter van al deze verenigingen wordt dan kort aangegeven: het bestaat daarin, dat ze heterogene elementen willen verenigen. En reeds daaruit blijkt het eklekticisme. Om dit nog nader aan te toonen, neemt Prof. Geesink in den spiegel der historie in de hand en laat zien, hoe eenzelfde verschil in denkingrichting als thans op religieus gebied zich afteekent tusschen de oudere en de jongere generatie, ook op filosofisch gebied zich telkens voorgedaan heeft, zoo bijv. in de eerste eeuw voor Christus, toen, nadat de groote filosofen Plato, Aristoteles, Zeno en Epicurus elk hun eigen stelsel ontwikkeld en hun scholen gesticht hadden, daarna een jongere generatie opkwam, die de tegenstellingen, door een vroegere generatie zoo scherp gesteld, vertroebelde en in eklekticisme kracht zocht.

Ditzelfde verschijnsel nu doet zich in onze dagen op religieus gebied voor. Onder de oudere generatie had men drie scherp gescheiden groepen: de vrijdenkers, die met alles, dus ook met de Christelijke religie, hadden gebroken; de Vrijzinnigen, die los waren van Bijbel en Kerkgehoof, en de Rechtzinnigen, die meer of minder sterk zich aan Schrift en Bijbel gebonden achtten. Elk dezer hoofdgroepen valt dan weer in onderdeelen uiteen. Zoo de Vrijzinnigen in de groepen van Opzomer, Scholten en Hoekstra. En zoo de Rechtzinnigen in de Bijbelsche, de Ethische en de Gereformeerde groep. Nadat ook elk dezer richtingen of groepen op rake wijze is gekarakteriseerd, toont Prof. Geesink dan aan, hoe bij de jongere generatie in elk dezer drie groepen een verschuiving van denkebeelden plaats heeft gevonden. Een verschuiving, die deels van rechts naar links en deels van links naar rechts doorgaat. De zonen en dochteren uit het huis der »Vrije Gedachte», gelijk Prof. Geesink ze noemt, zijn aan de suggestie van het materialisme ontkomen, zoeken weer naar het Absolute, naar God, maar zoeken het antwoord bij Occultisme, Theosophie, Wijsbegeerte en Religie, en wat ze vinden, voegen ze bijeen, ook al past het niet. Een gelijke verschuiving valt evenzoo waar te nemen bij de intellectueelen zonen en dochteren van Vrijzinnigen huize, bij wie veel meer dan bij de oudere generatie, het zonde-gevoel ontwaakt is, die naar verlossing zijn gaan zoeken, en die verlossing ook in verband brengen met Christus, al is dit meer een Christus-verdichting dan de werkelijke Christus der Schrift. Valt er zoo bij de modernen een zekere toenadering te bespeuren tot de Rechtzinnigheid, aan de andere zijde vindt men evenzeer, vooral bij ethischen, een toenadering tot de modernen vooral op het punt der Schriftcritiek en wederom evenzoo bij de jongere generatie der Gereformeerden tot de ethische orthodoxie, met name tot de drie adagia der ethischen, dat »het leven voorafgaat aan de leere; dat »het karakter der waarheid ethisch is;

en dat het »gelooft der gemeente», of wil men het subjectieve religieus leven, de bron is van onze kennis aangaande God. En om het bewijs, dat men hier metterdaad eklekticisme heeft, nog afdoender te maken, toont Prof. Geesink in de laatste plaats aan, hoe deze religieusiteit onzer jongeren opkomt uit het probabilisme, waarvan ook op wijsgeerig gebied het eklekticisme een onbedriegelijk symptoom is. Ook hier, evenals in het tweede gedeelte van zijn betoog, leidt Prof. Geesink ons eerst terug naar Athene, om daar ons te doen zien, hoe het eklekticisme uit het probabilisme is voortgekomen, dat weer een kind was van het scepticisme en pragmatisme. Graf voor de oudere generatie het oordeel der groote filosofen omtrent het Absolute een *volstrekte zekerheid*, bij een volgend geslacht kwam de twijfelzucht op; men kon niet tot zekerheid komen; het kon evenzoo zals zoo zijn; en waar men met deze twijfelzucht praktisch in het leven niet uitkwam, waar de mensch toch handelen moest, kwam men er toe de waarde der voorstellingen of oordeelen af te gaan meten naar hun praktische nuttigheid en zoo graden van waarschijnlijkheid aan te nemen, d. w. z. men ging uit het scepticisme over tot het probabilisme en dat bereide den weg voor het eklekticisme. Hetzelfde ziet men ook nu weer. Omdat de jongeren meenen, dat volstrekte zekerheid omtrent de waarheid onbereikbaar is, kiezen ze wat de meeste praktische waarde heeft in hun oog voor hun religieuze beleving, en dit leidt hen van zelf tot hun eklektisch saamlezen van al wat zij bruikbaar achten voor dit doel, al steekt het zoo schrill tegen elkaar af, dat men niet recht meer weet wat men ziet.

Ten slotte geeft Prof. Geesink dan zijn oordeel over dit religieus eklekticisme. Eenertijds toont Prof. Geesink een open oog te hebben voor het vele goede dat in deze religieuze opleving wordt gevonden, vooral zoolka ze onder de studenten is gewekt. »Ik zie in dit alles, zei hij, een werk van Gods ontferming over ons volk, een betooning zoolka van Zijn particuliere genade als van Zijn gemeene gratie, en het doet denken aan het: Verderf ze niet, want er is een zegen in 't. Maar aan de andere zijde spaart hij toch evenmin de critiek. Hij wijst er in de eerste plaats op, hoe bij deze jongere generatie de vastheid en zekerheid ontbreekt en dit hen tot een *waarschijnlijksrekening* brengt, die in strijd is met wat de Apostel zegt, dat het geloof een vaste grond is der dingen die men hoopt. In de tweede plaats, hoe dit eklekticisme maakt, dat zij stellingen of oordeelen, die in van elkaar verschillende religies of ook in van elkaar verschillende richtingen in eenzelfde religie als waarheid gelden, uit hun verband rukken en wat contradictoer is saamvoegen. In de derde plaats wordt dan gewezen op de onkerkelijkheid dezer jongere generatie en haar afkeer van wat onder haar dogmatische formulering heet. Terwijl ten slotte ook aan de »critiek der jongeren» nog een woord gewijd wordt, om aan te toonen, wat daarin juist en wat onjuist is.

Met deze ietwat breede weergave van deze oratie meenen we reeds genoeg tot haar aanbeveling te hebben gezegd. Genaden brood voor eenvoudigen is ze zeker niet. Maar ze is dan ook een rectorale oratie en ze richt zich tot de intellectueelen onder de jongeren. En voor hen kan ze zeker tot grootten zegen zijn. Prof. Geesink geeft in deze oratie, die in druk 58 bladzijden beslaat, een rijkdom van gedachten, die bewondering wekt. De parallel door hem getrokken tusschen het wijsgeerig en religieus eklekticisme, biedt hem de gelegenheid om niet alleen zijn rijke kennis van de geschiedenis der filosofie uit te stallen, maar ook zijn scherp blik op het religieus leven onzer dagen. Hoe weet hij niet met enkele woorden elke richting te typeren en haar eigenaardig karakter scherp te doen uitkomen. Ook de literaire vorm — wie zou het anders verwachten van Prof. Geesink — is keurig verzorgd. De beschrijving van de Filosofische scholen te Athene is een meesterstukje, en hoe wordt niet telkens het zwaarwichtig betoog gekruld door een treffend beeld of een leuke anecdot. Maar meer nog dan om dien schat van kennis, die hier geboden wordt, en om den schoonen vorm, waarin deze stof is gegoten, heeft deze oratie voor ons betekenis, omdat Prof. Geesink zoo beslist en principieel zijn oordeel uitspreekt over hetgeen hij het religieus eklekticisme der jongeren noemt. Hij doet dit met wijze bedachtzaamheid. Hij heeft waardeering voor het goede, dat onder deze jongeren gevonden wordt. Waar hij critiek oefent, maakt hij toch onderscheid tusschen wat verder afdoelde en dichter bij huis bleef. Maar tegen al wat strekt om de vastheid van Gods Woord, de zekerheid van ons geloof, de heerlijkheid onzer Gereformeerde belijdenis te verzwakken, biedt hij met alle kracht tegenstand. En daarvoor zijn we hem van harte dankbaar. Hij heeft, zoolka hij zelf aan het slot zijner oratie memoreert, klaar en duidelijk uiteengezet, wat Dr. Kuyper eens een principieele gedachte der Heilige Schriftuur noemde, »dat ook onder menschen was andersoortig is, niet duurzaam kan hechten, zoolka als ijzer duurzaam hecht aan leem.»

## Petrus Datheen.

Indien er één man is, wiens nagedachtenis bij ons Calvinistische volk naleeft, dan is het wel Petrus Datheen. Hij, de magtige prediker, wiens bezielend woord duizenden medeslepte; die kundige organisator, die ons vluchtelingen-kerken leidde en op onzen Nationale Synodes den toon aangaf; de man aan wien we onzen Catechismus, onze Liturgie en ons Psalmgezag te danken hebben, staat onder de kloke Calvinisten der 16e eeuw vóór en vertegen-

woordigt het glorie. Een magt, een genie, zo Zwitsers, Calvinist, bracht, persoon hebben niet gehi 16e eeuw en de gr Kerk gel matoren Datheen hij niet, zich geb kerkorga van de f notenker chismus, niet aan den Cate en de P. Maar al oorspron geestelijk Kerk de Calvinis halen; l gebied v en Litur ken gesce namen v den, een heid en overtroffe onder or gebleven, gesteden het einde liefde va derven. het aan kracht, a

Het wi gedachte, werp voe graad va Vrije-Uni Datheen een biograf Dr. H. te over Dat tatie, ho bewerk, alleen da er toe ha bij ons v bronnen o der 19e e nieuws a nieuwe b noodig w Dr. Ru lijke wijze reeds gep studien e voegen, w in zoolw wist nog t te ontkel dat de o archieven nieuwe m belangrij nieuwe b al is daa nog niet.

Wat in eerste pl de spurs en zijn j breede lij en archie zal bewo waarmede Maar ni voor de beeld van Het gevaas oversi van den j is hij gelu groote sob schilder l beeld va Datheen i kent het v verbleemd en kerk, houding, t naar den leefde.

Het is i van Dathe dissertatie l als portret bleek niets wezen. We werkelijk i gefantasee zijner bela tekende, e kop van d een man i spreekt. E kelijke por zoo heeft getrouwhe tekend. Z sertatie een eere oc

In hartelij H. J. M. te f 2.

Arnhem, V